

Шыфр: _____

Зацвярджаю

Колькасць балаў: _____

Намеснік старшыні
арганізацыйнага камітэта
намеснік Міністра адукацыі

Месца: _____

Р. С. Сідарэнка
«16» _____ 2016 года

ЗАКЛЮЧНЫ ЭТАП XXXII РЭСПУБЛІКАНСКАЙ АЛІМПІАДЫ
ПА ВУЧЭБНЫХ ПРАДМЕТАХ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА»
I «БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА»

КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ

Полацк, 2016 г.

11 клас

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Усяго
Балы											

Варыянт I

Заданне 1. 1) Упішыце ў тэкст прапушчаныя словы, якія ілюструюць дваякае напісанне.

Максімальная колькасць балаў – 4
(0,5 бала – за кожнае правільна запісанае слова,
1 бал – за правільнае тлумачэнне сэнсу слова).

Як вядома, літаратурнай мове не патрэбны неапраўданы разнабой. Сучасная арфаграфія найбольш устойлівая да варыятыўнасці, выпадкі дваякага напісання слоў адзінкавыя: *курсіраваць* і *курсаваць*, *калодзезь* і _____, *кілбаса* і _____, *зашліфованы* і _____, *акупіраваць* і _____, *яешня* і _____, *каментаванне* і _____. Падобныя выпадкі, хутчэй за ўсё, будуць удакладнены пры чарговай кадыфікацыі.

2) Раствлумачце сэнс слова *кадыфікацыя*.

Кадыфікацыя – _____

Заданне 2. 1) Вызначце, якое агульнае слова-кампанент прапушчана ў наступных фразеалагізмах:

- 1) *хоць з ... выламі*;
- 2) *вераб'ю па ...* ;
- 3) *жабе па ...* ;
- 4) *мора па ...* ;

- 5) ... дрыжаць;
6) ламаць праз ...

Упішыце фразеалагізмы ў табліцу ў адпаведнасці з прыведзенымі значэннямі.

Максімальная колькасць балаў – 6

(1 бал – за кожны правільна ўпісаны ў табліцу фразеалагізм,
1 бал – за правільнае тлумачэнне сэнсу “лішняга” фразеалагізма).

Фразеалагізм	Значэнне
	‘вельмі мелка, неглыбока (у рэчцы, ручаі і пад.)’
	‘рашуча адхіляць, адкідаць што-небудзь’
	‘абавязкова, не зважаючы ні на што, любымі сродкамі (а зрабі што-небудзь)’
	‘нічога не страшна, нічога не значыць, усё хоць бы што’
	‘хто-небудзь вельмі спалохаўся’

2) Які фразеалагізм не трапіў у табліцу? Растлумачце яго сэнс.

Заданне 3. Пазнайце словы-амонімы па лексічных значэннях.

Максімальная колькасць балаў – 5

(1 бал – за кожную правільна вызначаную пару амонімаў).

Лексічныя значэнні	Амонімы
x ¹ – напрамак руху, шлях (карабля, самалёта і пад). x ² – закончаны цыкл, увесь аб’ём спецыяльнага навучання, якіх-небудзь працэдур.	
x ¹ – прадмет хатняга абсталявання ў выглядзе шырокай дошкі на ножках для сядзення. x ² – расплаўленая вулканічная маса, якая вывяргаецца на паверхню зямлі.	
x ¹ – непадабенства, адрозненне ў чым-небудзь. x ² – тавар, які прадаецца паштучна або невялікімі партыямі.	
x ¹ – хутка рухацца, імчацца ўперад. x ² – пра птушак: класці яйкі.	
x ¹ – прычына, падстава для якога-небудзь дзеяння. x ² – мелодыя, напеў.	

Заданне 4. Вызначце, як утварыліся прыдаткі да назваў свят і прысвяткаў беларускага народнага календара.

Максімальная колькасць балаў – 5
(0,5 бала за кожную правільна вызначаную ўтваральную аснову і
0,5 бала за кожны правільна вызначаны спосаб утварэння).

Назва	Утваральная аснова	Спосаб словаўтварэння
Узор: 24.04 – Анціп-ахоўнік	<u>ахоў</u> ва(ць) + нік(□)	суфіксальны
29.01 – Пётра-паўкорма		
17.07 – Андрэй Наліва		
23.06 – Акуліна-грачышніца		
12.08 – Іван-воін		
30.08 – Міроны-ветрагонь		

Заданне 5. Вызначце, якія пачуцці выражае выклічнік **божа!** (і яго варыянты) ва ўрыўках з твораў У. Караткевіча.

Максімальная колькасць балаў – 5 (1 бал за кожны правільны адказ).

Выказванні з выклічкамі “божа”	Выражаныя пачуцці
1. – ... Божа мой , увесь залаты ад гэтага сонца, увесь раскрыты насустрач яму і мне. Як хутка ты акрыяў! І я зраблю так, каб ты назаўсёды застаўся такі, любы мой, добры, харошы.	
2. – Паразбівалася ў той год караблёў – Божа ты мой! Як ніколі датуль.	
3. – Ведаеце, яна зусім не такая. У яе прысутнасці мне нячыста і нібы пагрозна. Якая вы іншая! Божа!	
4. – Каб жыў... Схаваемся. Я не магу, каб ты... Божа , ты ж за-гі-неш!	
5. – Божа мой , умяшаўся раптам Змагіцель, – чаму вы такія сухія, чаму вы такія рацыяналісты? Чаму не верыце людскім байкам, чуткам, паданням? Бывае ж і ў іх зерне праўды.	

Заданне 6. Папрацуйце рэдактарам газеты. Вызначце адхіленні ад сучаснай літаратурнай нормы. Запішыце правільны варыянт.

Максімальная колькасць балаў – 5
(1 бал за кожны правільна запісаны варыянт).

Дасланае ў газету	Праўкі рэдактара
1. На жаль, не ўсе прадпрыемствы змаглі знайсці сродкі на пакупку вакцыны для імунізацыі сваіх работнікаў.	

2. Згодна Рэспубліканскай дзяржаўнай праграме “Торф”, плануецца поўнае тэхнічнае перааснашчэнне прадпрыемства.	
3. Гледзячы на рэшткі помнікаў дойлідства, не верылася, што храмы паўстануць нанова і можна будзе любавацца веліччу беларускага барока, ракако, готыкі, класіцызму.	
4. Такім чынам, за паўтара месяцы неабходна абмяняць каля шасцісот тысяч пасведчанняў.	
5. Мне хацелася прыпыніцца ды як след разгледзець будынак, але чамусьці засаромеўся.	
6. – Магу канстатаваць, што не ўсе, хто валодаюць уладай, навучыліся цаніць чалавека.	

Заданне 7. Усе Вы добра памятаеце сцэну, калі бацька Паўлінкі з аднайменна: камедыі Янкі Купалы не можа ўспомніць, як завуць яго магчымага зяця:

Паўлінка (прыпамінаючы). Як жа ён, як?.. Здаецца, Бык... Бычок...

Сцяпан. Ага, ён, ён. Не, не так! Быкоўскі, каханенькая, родненькая, вось як.

Даруйце Паўлінцы, прыгажуні, сакатушцы, шчабятуюшцы, “ясне-пекнай панне”, я дзявочыя жарты, але ўспомніце: як жа звалі пана Быкоўскага? Запішыце беларуску афіцыйную (дакументальную) форму асабовага імя гэтага героя і вытворныя ад яго формы:

Максімальная колькасць балаў –

Заданне 8. Запоўніце калонкі табліцы, у чацвёртую – устаўце нумар прыклада прыведзеных ніжэй, якія з’яўляюцца ілюстрацыямі таго або іншага літаратурнага напрамку.

Максімальная колькасць балаў –

Літаратурны напрамак	Прыкметы напрамку	Час ўзнікнення ў сусветнай літаратуры і культуры	Нумар прыкладу
	Трагічнае ўспрыманне жыцця, высокая эмацыянальнасць, спалучэнне кантрасных з’яў (высокае і нізкае, цялеснае і духоўнае і інш.). Урачыстасць, кантраснасць, ускладненасць і пышнасць форм.	XVI ст.	
Сентыменталізм		Другая палова XVIII ст.	

	Культ пачуцця, арыентацыя на сярэдневяковую культуру, прынцып індывідуальнасці, самабытнасці творчасці. Герой – выключная асоба. Завастрэнне ўвагі на выключных характарах, падзеях, пачуццях-жарсцях. Цікавасць да нацыянальных традыцый, мовы, культуры, фальклору.	Канец XVIII ст.	
Рэалізм		Першая палова XIX ст.	
Мадэрнізм	Засяроджанасць на ўнутраным свеце чалавека, сацыяльная нявызначанасць, падкрэслены антыгістарызм, элітарнасць, вытанчанасць, незвычайнасць мастацкай формы. Арыентацыя на нерэалістычнае адлюстраванне жыцця		

Прыклады:

<p>1. Кабета тая незвычайна прыгожая. Вопратка яе – белая, як снег, на галаве – чорны ўбор, і чорная хустка накінута на плечы. Твар хоць і смуглы ад сонца і ветру, але гошы і паглядны, вочы жывыя, і заўсёды блішчаць на іх слёзы. Яна з’яўляецца найчасцей у пакінутых дамах, у пустых касцёлах і на руінах. Бачылі яе таксама пад дрэвамі або пасярод поля. Пасля захаду сонца яна сядзе на камені, наракае на лёс жаласным голасам і заліваецца слязьмі. Кажуць, тыя, хто набліжаўся да яе, чулі такія словы: “Няма</p>	<p>2. Апусцілася вясна на зямельку, сонейка падагрэла грудзі зямельчыны, і за выганам на мяжы кветка радзілася. Ноччу чыстая раса купала яе ды няньчыла; з блізкай вярбы салоўка ёй алелуя пяю; удзень праменні сонейка фарбавалі яе ды грэлі. Зрабілася кветка нейкай дзіўнай цапачкай сваімі разнаколернымі ляпёсткамі (пялёсткамі).</p> <p>Нагнаўся араты быкамі сваімі, затуманіў люльку сваю і зараз бруднымі атопкамі гыц на кволую кветку, на дзіцяне блакітнага неба...</p>
--	---

каму даверыць таямніцу сэрца майго!”

Калі я ехаў з Полацка, на папаса апавядаў мне карчмар, што там блізка ад дарогі, за бярозавым гаем стаіць пустая хата. Ля яе застаўся толькі невялікі вішнёвы садок. Жыў там даўней селянін, якога з усёй радзінаю выслалі паны кудысьці далёка, забраўшы ў яго некалькі кароў і коней.

Праходзіў там убогі сляпы, якога веў маленькі хлопчык. Пачуўшы ў тым доме журботны спеў, яны падумалі, што там ужо нехта жыве. Дык ідуць туды жабраваць. Заходзяць у хату, сляпы заспяваў песню: “О! Спасіцелю, наш Пане”.

Урывак з апавядання “Плачка” (зборнік “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”) Яна Баршчэўскага

3. Ведае вёска: так шчыра Марылю Ясь, маладую, кахае!
З Полацка возіць ёй стужкі штохвілю,
Брошкі для мілай купляе.

Сёння – ці будзе вось толькі да густу? –
Хлопец прывёз для каханай
Неба кавалак – блакітную хусту
З макаў гірляндай агнянай.

Мроіцца Ясю ўжо: тварык дзявочы
Радасцю шчырай зардзее.
Шмат скажуць хлопцу адданыя вочы,
Сэрца сагрэе надзея.

Ды што за кропка вунь бачыцца воку?
Голуб ляціць у блакіце!
З весткай якой ён спяшае звысоку?
Што, што нясе ён, скажыце?

Вось перад ганкам ён сеў, шызапёры,
Ясю, як ёсць, дакладае,
Быццам Марыля, знябытая ў горы,
Слёзы адна пралівае.

Урывак з твора “Дзве бярозы” Яна Баршчэўскага

І быццам не было яе на мяжы ля выгана...

.....
Чалавеча ! На манер песні здатнее мне гаварыць з табою. Ці дагадаўся ты, што гэта толькі малюнак паўночных думак тваіх?.. сон душы тваёй?.. калі твая душа пасля гуку мінуўшага дня заплавала ў хвалях яснага супакою, калі зажадала яна нешта таёмнага, незвычайнага, і, быццам кветка, быццам голуб белы, над ёй святочнасць запанавала, ты зямной бруднай карыснасцю сваёй затаптаў, знішчыў тыя кволяя расліны неба, і быццам не радзілася кветка ў душы тваёй...

.....
.....
Чалавеча ! Шкада мне цябе...

“Кветка” (цыкл “Абразкі”) Змітрака Бядулі

4. Час днём і ноччу вечным кругам ходзіць,
Славе, багаццю ды разлікам шкодзіць.
Маці для пыхі – багацці зямныя;
Хто іх не мае – ці ж разумным слыне?
З глупствам на пару, пыха зайздрасць
плодзіць:
Скарбу чужому тым нямала шкодзіць.
Сэрца атрута, зайздрасць родзіць шчасцю
Сваркі ды войны, разлады й напасці.
Войнам за дочак – бойкі, рабаванні,
Клопат, нястача, з голадам змаганне.
Беднасць, што маці рахманасці ціхай,
Веру адняўшы, вучыць стрымваць пыху.
Ціхасць рахманых мір нам спасылае,
Зайздросных, звадных разганяе зграі.
Мір, так жаданы, хараство асветы,
У доме дастатак дасць рахманасць свету.

*“Зменлівасць усіх спраў чалавечых”
Сімяона Полацкага*

Д	1. Іван Шамякін	2. “Сэрца на далоні”	3. 1960 – 1963	4. Раман	5. Доктар Савіч, Кірыла Шыковіч, Гукан	6. У рамане рэтраспекцыйна адлюстраваны падзеі грамадзянскай вайны
Е	1. Васіль Быкаў	2. “Знак бяды”	3. 1982	4. Аповесць	5. Сцепаніда і Васіль Багацькі	6. У творы выкарыстоўваюцца вобразы-сімвалы: мёртвы жаваранак, неўзарваная бомба і інш.

Няправільныя сцверджанні:

А-. Правільны адказ: _____

Б-. Правільны адказ: _____

В-. Правільны адказ: _____

Г-. Правільны адказ: _____

Д-. Правільны адказ: _____

Е-. Правільны адказ: _____

Заданне 10. Прачытайце верш Уладзіміра Жылкі “Меч” і запоўніце табліцу.

Максімальная колькасць балаў – 4.

Яго ў зямлі знайшоў маёй разлогай,
Аручы прадзедаў вузкі загон.
Вясёлым звонам аказаўся ён,
Калі чапіў канцом майго нарага.

Абцёр набожна йржу часу благога,
І заблішчаў старых стагоддзяў сон,
І надпіс на клінку, нібы закон, –
“Дарэшты бой!” –
зірнуў загадам строга.

І вось няма нясмеласці, разваг.
Для сэрца вернага – чужынцам страх:

5. Бацька Вользін быў гарбар, з сям'і патомных мінскіх гарбароў, якія ў далёкія часы выраблялі скуры саматужна, а пры Савецкай уладзе працавалі на заводзе.

Вольга з маленства не надта любіла бацьку, можа, праз тое, што пасля работы ад яго непрыемна пахла, хоць баялася яна бацькі менш, чым маці, бо ён ніколі не біў і рэдка лаяў нават, увогуле чалавек быў мяккі, добры, не піў, як іншыя гарбары, хіба на свята ці калі збіраліся госці мог узяць чарку, але заўсёды ведаў меру, п'янюг ненавідзеў, сына старэйшага неўзлюбіў, калі той прыхваціўся да праклятага зеля.

Міхала Ляновіча на Камароўцы паважалі, але лічылі, што дабрабыт сям'і, нават значная па тым часе заможнасць, якой суседзі зайздросцілі, трымаецца не на заробку гарбара, хоць майстар ён і добры, а на працы і гандлі Ляновічыхі, вядомай цёткі Хрысці, нявыбранай, але прызнанай старасціхі ўсіх камароўскіх гандлярак: яе нават міліцыянеры баяліся, бо тых, хто з ёй сябраваў, яна шчодро частавала, а тых, хто хацеў перашкодзіць ёй ці ўсёй “гандлёвай карпарацыі”, магла зняславіць не на адзін рынак – на ўвесь горад.

Урывак з аповесці “Гандлярка і паэт” Івана Шамякіна

Заданне 9. У прыведзенай табліцы знайдзіце ячэйкі (па гарызанталі), у якіх ёсць фактычныя памылкі. Напішыце нумар гэтай ячэйкі і правільны адказ у адпаведным радку.

Максімальная колькасць балаў – 6.

	Аўтар	Назва твора	Дата напісання (публікацыі)	Жанр	Героі	Элементы характарыстыкі твора
А	1. Іван Шамякін	2. “Роднае карэнне”	3. 1913 г, у зборніку – 1914	4. Апавяданне	5. Архіп Лінкевіч і яго аднавяскоўцы	6. Адна з асноўных тэм – узаемаадносін студэнта і вясковага асяроддзя, з якога ён выйшаў
Б	1. Кандрат Крапіва	2. “Хто смяецца апошнім”	3. 1939	4. Сатырычная камедыя	5. Гарлахвацкі, Зёлкін, Туляга	6. У п'есе выкрываецца праблема спусташэння вёсак пасля вайны
В	1. Іван Мележ	2. “Людзі на балоце”	3. 1956 – 1960	4. Аповесць	5. Васіль Дзяцел і Ганна Чарнушка	6. Адна з праблем рамана – набыццё сялянамі ўласнай зямлі
Г	1. Уладзімір Караткевіч	2. “Дзікае паляванне караля Стаха”	3. 1965	4. Раман	5. Алесь Загорскі, Кастусь Каліноўскі, Вежа	6. У рамана асэнсоўваецца роля сялянства і шляхты ў паўстанні 1863 – 1864 гг.

Радзімы схоў вартуйце, маткі, сёстры!
Я з грамадой іду па шчасце нам.
Мой меч зіхціць, непераможны, востры.
Змагуся сам – дык сотням перадам!

1. Цвёрдая форма верша, выкарыстаная Уладзімірам Жылкам	
2. Памер першай строфы верша	
3. Стылістычная фігура, выкарыстаная ў вылучаным курсівам фрагменце	
4. Выпішыце радкі, у якіх заключаецца ідэя гэтага верша	

